

BARTOLOMÉ DE LAS CASAS
CONTEXT RELIGIÓS I SOCIAL

Joan Bada i Elias

BARTOLOMÉ DE LAS CASAS
CONTEXT RELIGIÓS I SOCIAL

Joan Bada i Elias

Col·lecció TEXTOS

Edita: Institut Superior de Ciències Religioses

Ronda de Francesc Camprodon, 2. Vic

Disseny: Raimon Casals

Imprès a Gràfiques Diac. Vic

ISBN: 84-605-9650-8

Dipòsit legal: B-31.327-2000

BARTOLOMÉ DE LAS CASAS
CONTEXT RELIGIÓS I SOCIAL

Joan Bada i Elias

El dia 14 d'abril de 1999, una de les sessions extraordinàries de l'Institut Superior de Ciències Religioses de Vic era dedicada a un mateix personatge, però en dos temps. La publicació del volum 73 de la col·lecció Clàssics del Cristianisme amb l'obra de Bartolomé de Las Casas «L'únic mètode de cridar tots els pobles a la religió veritable»¹, fou una bona avinentesa per a presentar la col·lecció. Ho féu el seu director, Dr. Sebastià Janeras. En un segon temps, el Dr. Joan Bada i Elias, vicedegà i professor de la Facultat de Teologia de Catalunya fou cridat a explicar el «Context religiós i social de l'època» de De Las Casas. És la ponència que ara s'ofereix en aquest nou exemplar de TEXTOS, amb l'afegit d'una cronologia històrica, sempre orientadora. La figura, encara avui objecte de controvèrsia, de Bartolomé de Las Casas, fa interessant l'anàlisi del context que n'ofereix l'autor, sense oblidar l'inevitable paral·lelisme entre el bisbe de Chiapas del 1545 i el del 1999, Samuel Ruiz García.

¹ BARTOLOMÉ DE LAS CASAS, *L'únic mètode de cridar tots els pobles a la religió veritable*, Introducció de Hans-Jürgen Prien i Traducció de Jordi Avilés, a «Clàssics del Cristianisme» vol. 73, Barcelona (Editorial Proa) 1998, 411 pàgs. L'autor de la Introducció és també autor de *La Historia del Cristianismo en América Latina*, Salamanca (Ediciones Sígueme) 1985, 1236 pàgs.

1 - Context religiós i social de l'època

El 17 d'abril de l'any 1492, ocupat ja el Regne musulmà de Granada, eren signades les Capitulacions de Santa Fe al campament-ciutat dels Reis Catòlics; signaren, per una banda, els reis Ferran II d'Aragó i V de Castella i Isabel I de Castella i, per l'altra banda, Cristòfor Colom amb la finalitat d'obrir una nova ruta marítima per a arribar a les Índies. El 3 d'agost sortí de Palos de Moguer la petita esquadra amb les caravel·les Santa Maria, La Pinta i La Niña, i el 12 d'octubre del mateix any arribava a una de les múltiples illes del Carib. El camí de les Índies, entreobert per Portugal, quedava inaugurat. Successius viatges, alguns organitzats pel mateix Colom –1493, 1498, 1502–, per altres privats o per la Corona a través de la Casa de Contratación de Sevilla, anirien portant-hi els excedents humans de la Península.

A principis de 1493 coincidien a Roma els ambaixadors del rei Joan II de Portugal, alertat per l'arribada de La Niña a Lisboa (4 de març de 1493), i l'enviat dels Reis Catòlics, un cop hagueren rebut a Barcelona Colom (darreries d'abril), reclamant una intervenció papal, que definís les zones d'influència que corresponien a cadascuna de les dues corones. La doble petició reial originava les butlles d'Alexandre VI *Inter cetera*² (3 de maig i 28 de juny de 1493) que traçaven un meridià fictici situat a 100 llegües a l'oest de les Açores, delimitant les dues àrees d'influència. El tractat de Tordesillas (7 de juny de 1494) l'estendria fins a 350 llegües –el

² PEDRO DE LETURIA, *Relaciones entre la Santa Sede e Hispanoamérica 1493-1835*, Roma/Caracas (Pontificia Universitat Gregoriana/Sociedad Bolivariana de Venezuela) 1960, 3 vols.

Brasil quedava dintre de l'àrea d'influència portuguesa— límit que seria definitivament fixat el 22 d'abril de l'any 1529 pel Tractat de Saragossa. Castella rebia una compensació econòmica de 350.000 ducats d'or a canvi de cedir la zona de les espècies a la corona lusitana.

En aquells moments la teologia dominant era la del cardenal Gaietà (Tomàs de Vio †1534), mestre general dels dominicans, que defensava obertament que el papa no podia **donar** cap territori perquè «la infidelitat no priva del domini donat i que el domini emana del dret positiu, i la infidelitat ho fa del dret diví, que no aboleix de cap manera el dret positiu». El llenguatge usat pels redactors de les butlles alexandrines, semblant al llenguatge emprat per a impulsar en altre temps les croades, podia fer creure en una donació en convertir el dret d'ocupació i conquesta, que havia de respectar els drets ja obtinguts per altres prínceps cristians —en clara referència al rei de Portugal— en un encàrrec apostòlic de missionar aquelles terres. D'aquí sorgirà l'equívoc de la donació reflectit clarament en el **Requerimiento**³ i la vinculació de colonització i evangelització, de la qual la Corona de Castella traurà el màxim profit i que, a poc a poc, es va anar convertint, primer en la figura del Patronat i, després, en la del Vicariat⁴. L'Església americana, després dels intents fracassats de l'Església missionera ben estudiats per Lluís Duch⁵, esdevé Església colonial, molt més vinculada a la cort reial de Madrid que no pas a Roma. Vinculació clarament expressada primer en la petició de Ferran V (1513) i repetida després per Carles I (1526 i 1537) i Felip II (1572) per a obtenir un patriarcat d'Índies amb residència a la Cort i amb autoritat papal delegada per a tots els territoris que s'anessin descobrint.

³ Dono en l'apèndix el text d'aquest document que recull aquests conceptes.

⁴ La base canònica del Patronato era format inicialment per un conjunt de butlles papals -de 1493 a 1522- que concedien a la Corona de Castella els drets de presentació, de cobrament dels delmes, de delimitar les diòcesis, d'elecció i retenció dels missioners, dels drets patronals; a canvi d'aquests drets, tenien l'obligació de fundar i dotar esglésies -catedrals i parroquials- i, en general, de subvenir a les tasques missioneres. A partir de la concessió americana, s'aplicà a la Península. Vegeu CHRISTIAN HERMANN, *L'Eglise d'Espagne sous le Patronage Royal (1476-1834)*, Madrid (Casa de Velázquez) 1988.

Davant la negativa permanent del Papat, la represàlia seria la prohibició d'assistir al Concili de Trento feta als bisbes de les esglésies americanes, establertes ja com a bisbats a partir de la creació de les tres primeres l'any 1511 (Santo Domingo, encara avui considerada la seu primacial americana, Concepción i San Juan de Puerto Rico). Aquesta absència –entre els absents forçosos hi havia Bartolomé de Las Casas que com a bisbe tenia el dret d'assistir-hi i que es trobava a la Península almenys en les dues darreres etapes tridentines de 1551-1552 i 1562-1563–, ha estat poc destacada pels historiadors del Concili i penso que va ser una llàstima perquè qüestions com la llengua de les celebracions⁶ i altres punts potser haurien tingut una orientació diferent amb les aportacions dels bisbes, que estaven realment preocupats per inculturar el cristianisme en un món que no tenia res a veure amb el món cultural europeu i que, a més a més, tenia formes religioses diferents d'expressar la fe. La mateixa Europa que caminava vers la diferenciació, sens dubte que n'hauria també sortit beneficiada.

Altres dates referencials que poden ajudar-nos a situar Las Casas i el seu llibre són: Vasco Nuñez de Balboa travessa l'istme i arriba a l'oceà Pacífic (1513; la volta al món és iniciada sota el comandament del lusità Fernando de Magalhanes i culminada per Juan Sebastián Elcano (1519-1522); Mèxic es rendeix el 31 d'agost de l'any 1521; el 1524 és enforcat Cuauthemoc; l'any 1526 comença l'ocupació del Iucatà, i el 15 de novembre de 1533 Francisco Pizarro ocupa El Cuzco, és ajusticiat

⁵ LLUIS DUCH, *La memòria dels sants. El projecte dels franciscans a Mèxic*, Abadia de Montserrat 1992.

⁶ Els missioners, començant pel jeroni català Ramon Pané, acompanyant de Colom en el segon viatge i elogiat per això per Las Casas, havien fet un veritable esforç en l'ús de llengües indígenes i en la redacció de vocabularis, catecismes, sermonaris, etc. bilingües. La mateixa corona havia dotat càtedres de llengües, però el 1550 començaren els dubtes sobre aquest ús i la conveniència d'introduir el castellà, que esdevingué obligatori per la Reial Cèdula de Felip IV (1634), que establia "que los curas y doctrineros, usando de los medios más suaves, dispongan y encaminen que a todos los indios sea enseñada la lengua española y en ella la doctrina cristiana".

Atahualpa i coronat Manco II, primer dels inques sotmesos, amb un règim que durarà fins a la mort de l'inca Tupac Amaru l'any 1572.

El món cultural europeu –la religió en forma part– entrava en col·lisió amb els dos grans mons culturals americans precolombins –l'asteca i l'inca– i de retruc amb les altres cultures –maia, aimara, etc.– algunes de les quals, no pas totes, es trobaven en franca decadència, tot i que encara existien.

2 - Qui fou Bartolomé de Las Casas?

Un sevillà, nascut el 1474 o potser el 1484 –la biografia de Las Casas en les primeres etapes de la seva vida ens és poc coneguda– que **anà a**

fer l'Amèrica l'any 1502 en l'expedició de Nicolás de Ovando, juntament amb 2.500 emigrants-conqueridors més⁷.

Obtingué una **encomienda**⁸, fou ordenat capellà, però seguí com **encomendero** fins que el 21 de novembre de 1511 escoltà la prèdica del dominicà Antonio Montesinos que criticà durament els **encomenderos**. No podem dir que això fos el Damasc de Las Casas, ja que l'any següent encara viatja a Cuba amb el conqueridor Diego Velázquez. Amb tot, el cuquet el portava dintre i el 15 d'agost de 1514 renuncià a la seva **encomienda**, abandonà Cuba i retornà a la Península. Evangelista Vilanova a *Història de la teologia cristiana* el veu com «l'exemple d'una vocació progressivament descoberta i a poc a poc assumida amb una fidelitat rigorosa a cada etapa d'un llarg camí»⁹.

Cisneros, l'any 1516, el nomena **clérigo procurador de los Indios**, en el moment que s'està preparant el *Plan para la reformación de las Indias*, que havia de ser supervisat per tres monjos jerònims. La reacció de la societat colonial va fer fracassar el projecte i Las Casas intentà un projecte propi: fundar «pueblos de indios libres» amb comunitats pageses mixtes –indis i colons– que s'instal·len a Cumanà (nord de l'actual Veneçuela) i funden el poble de Vera-Paz en la ciutat maia de Tèzulutlan; però l'experiència fracassa per moltes raons l'any 1522. Enrique Dussel, teòleg i historiador sud-americà, responsable del projecte d'Història de l'Església a Amèrica elaborat per la CEHILA, en jutjar aquesta expe-

⁷ Per aquest viatge es fa a Ovando la primera concessió de portar negres d' Amèrica iniciant així la "trata", cfr. HUGH THOMAS, *La Trata de Esclavos. Historia del tráfico de seres humanos de 1514 a 1870*, Barcelona (Planeta) 1997.

⁸ La definició de la encomienda segons Ots Capdequí és la següent: "por la encomienda un grupo de familias de indios, mayor o menor según los casos, con sus propios caciques, quedaba sometido a la autoridad de un español encomendero. Se obligaba éste jurídicamente a proteger a los indios que así le habían sido encomendados y a cuidar de su instrucción religiosa con los auxilios del cura doctrinero. Adquiría el derecho a beneficiarse con los servicios personales de los indios para las distintas necesidades del trabajo y de exigir de los mismos el pago de diversas prestaciones económicas", *Instituciones sociales de la América española en el período colonial*, Buenos Aires (Universidad de La Plata) 1934, pàg.26.

riència, no dubta a escriure: «aunque en si no puede decirse que haya rendido frutos, (Las Casas) abrió el camino a toda la evangelización, al método pacífico y a las reducciones»¹⁰.

Bartolomé de Las Casas demana i és admès a l'orde dominicà, el d'Antonio Montesinos, el de Francisco de Vitoria, el de Tomás de Vio –més conegut com a cardenal Gaietà–, ministre general de l'orde i un dels teòlegs més importants del moment, capaç de formular explícitament, en línia amb la doctrina de Tomàs d'Aquino, que el papa no té autoritat per a **donar** les terres trobades, que tenen els seus senyors, i que la infidelitat no és de cap manera motiu per a poder-los treure l'autoritat sobre els seus pobles i les seves terres.

L'any 1531 el ja dominicà Bartolomé de Las Casas inicia una sèrie de viatges per l'àrea de l'istme i es decideix a escriure «**l'únic mètode de cridar tots els pobles a la religió veritable**».

La dècada dels trenta és important en el camp de les idees. La butlla *Sublimis Deus*, de Pau III, defineix amb tota claredat els indis com a persones humanes (1537). Las Casas la va traduir i en va fer circular còpies manuscrites per la ciutat de Santiago de Guatemala on es trobava aleshores. La butlla de Pau III i les dues re-lectiones de Vitoria a la universitat de Salamanca –*de indis prior* (1538) i *de indis posterior seu de iure belli* (1539)– signifiquen un pas important en el plantejament de la legislació indiana com reflectiren les Leyes de Burgos, signades el 20 de novembre de 1542, que havien estat preparades per una Junta tinguda a Barcelona uns quants mesos abans¹¹. Amb motiu d'aquesta Junta, Las Casas havia redactat l'obra que més maldecaps li ha portat, la *Brevísima destrucción de Indias*, amb la qual volia motivar els legisladors (i entre ells, lògicament, al rei-emperador Carles V, que acabava de patir

⁹ Cfr. EVANGELISTA VILANOVA, *Història de la Teologia Cristiana*, vol II, Barcelona (Facultat de Teologia de Catalunya-Editorial Herder) 1986, pàg.508.

¹⁰ Cfr. ENRIQUE D. DUSSEL, *Desintegración de la Cristiandad colonial y liberación*, Salamanca (Sígueme) 1978, pàg.142.

un doble fracàs: els col·loquis de religió amb els luterans a Hagenau, Worms i Ratisbona que havien fet fallida i l'expedició dirigida pel mateix monarca contra Alger, que havia acabat malament amb perill per a la seva persona) a replantejar les lleis de 1512 amb les quals teòricament es governava la colonització.

Nomenat bisbe de Chiapa, així –en singular– l'anomenen les fonts, el 1543, presentat per Carles I –anteriorment sembla que havia renunciat a ser-ho de El Cuzco– s'embarcà l'any següent cap a Mèxic acompanyat de 44 religiosos dominicans i va fer l'entrada a Ciudad Real el diumenge de Passió de 1545. El seu pontificat fou força atzarós a causa de l'oposició lògica dels colonitzadors que havien aconseguit de bloquejar l'aplicació de les lleis de Burgos, però també per l'oposició dels bisbes de la zona que, malgrat que se sentien defensors dels indígenes, dissentien del to més agressiu que tenia el nou bisbe. Decidí, doncs, tornar a Espanya (1547) i tres anys més tard renuncià a la seva seu episcopal.

A partir d'aquell moment viurà al convent dominicà de sant Gregori de Valladolid i treballarà a la cort defensant els indis en els famosos enfrontaments contra Juan Ginés de Sepúlveda a la Junta de Valladolid (1550/51), formada per 14 teòlegs presidits per Domingo de Soto, per a respondre a la pregunta: l'evangelització ha d'anar acompanyada d'una pacificació preventiva feta per les armes? Era la pregunta que estava a la base del **requerimiento**.

Més tard passarà a viure al convent de sant Pau de Sevilla, on emprèn la redacció de l'obra magna: *Historia de las Indias*.

En quedar vacant la seu arquebisbal americana de Santo Domingo (1550-1556), sembla que ell intentà d'obtenir ser presentat per Felip II, que acabava de succeir el seu pare, per a l'esmentada seu amb la

¹¹ L'obra de LESLEY BYRD SIMPSON, *Los conquistadores y el indio americano*, Madrid (Península) 1970, ajuda a poder comparar les lleis de 1512 i les de 1542.

confiança de poder influir notòriament sobre l'evan-gelització-colonització. Com que no va obtenir-ho, repregué la redacció de la *Historia*, que renuncià a publicar.

Tingué encara temps per a adreçar-se al papa Pius V, també dominicà, demanant-li que proclamés l'excomunió contra tots aquells que defensessin l'ús de la força com a via prèvia a l'evan-gelització. Sortosament no va ser concedida (ni duresa per a uns ni per als altres), però el papa creà una comissió de cardenals «per al desenvolupament de la religió cristiana a las Indias». Fou poc operativa per la prohibició reial de tenir tractes directes amb els bisbes de les seues americanes, però estigué a la base de la creació, el 1622, de la Congregació de Propaganda Fide –de l'evangelització dels pobles, actualment– que assumí des de la seu de Pere l'evan-gelització dels nous pobles, que fins aleshores s'havia lliurat a mans de les corones peninsulars i que, des de 1580/1581, estaven unides en la persona del rei de Castella, que ho era també d'Aragó i de Portugal.

Morirà el 1566 al convent dominicà d'Atocha (Madrid) sense poder veure ni viure la Junta Magna de Valladolid (1568), que regulà la implantació de l'Església i que significà la imposició de l'església colonial sobre l'església missionera, que havien somniat homes com el franciscà Jerónimo de Mendieta i els seus companys (1524), com he recordat abans.

3 - Com ha estat jutjat Bartolomé de Las Casas?

Permeteu-me de fer un breu resum de la **fama** de Bartolomé de Las Casas.

Francisco de Toledo, virrei del Perú, escrivia ja a l'any 1569 que «els llibres del fanàtic bisbe de Chiapa han servit per a atacar la dominació espanyola a Amèrica».

Labbé **Gregoire**, a finals del segle XVIII, reconeixia en Las Casas «un defensor eminent de la dignitat humana».

Lewis Hanke escriu: «Bartolomé de Las Casas ha sido llamado el apóstol de los indios, piadosamente fanático, principal creador de la leyenda negra contra España y auténtica expresión de la verdadera

conciencia española; pero pocos hombres en su época o más tarde le han considerado como un verdadero historiador» i de l'obra "L'única mètodo de cridar tots els pobles a la religió veritable", en diu: «fue su interpretación de cómo debía llevarse a cabo la conquista... en violento contraste con la relación que Las Casas dió más tarde en su Historia, su idea de cómo España debería haber procedido y podía aún proceder a conquistar el Nuevo Mundo y atraer a sus habitantes a la comprensión de la verdadera fe»¹².

Urs Bitterli, citat per Lluís Duch en l'obra esmentada anteriorment, ens diu que fou «el primer europeu que va entendre el fenomen de la colonització en el que té de profundament qüestionable»¹³.

Un dels bons coneixedors de l'època, **Marcel Bataillon**, jutja Las Casas amb aquestes paraules: «Las Casas, el dominico indómito era, aunque septuagenario, un hombre de acción, incapaz de vivir sin proyectarse en el porvenir» i més endavant diu «Las Casas, aunque no es ningún santo inaccesible a la ambición, se siente un predestinado y considera la historia en la que actúa como regida por la Providencia y, por consiguiente, como objeto de profecía»¹⁴.

Enric Dussel, en el context de la teologia de l'alliberament, fa un resum de les principals qualificacions i el presenta com «un europeo que vivió en las Indias Occidentales, que descubrió el hecho de la opresión del hombre (hispanico) sobre el hombre (indio), pero que descubrió desde la visión que de la historia tiene la experiencia cristiana. Bartolomé es un profeta que acusó al dominador (europeo, hispanico, y en España, a las futuras potencias imperiales) del pecado de oprimir, dominar y esclavizar a otro hombre hasta la muerte (como Caín matara a Abel). Descubrió que en el sistema colonial había una falta, un pecado que contradecía toda buena voluntad por parte de los europeos»¹⁵.

¹² *HISTORIA DE LAS INDIAS* (Lewis Hanke editor), Mexico (Fondo de Cultura Económica) 1965, pàgs. X i XIII).

Per al pare **Chenu**, Las Casas és un home que té l'Evangelí com un absolut, que l'obliga a anar més enllà de l'esdeveniment, del fet, i fins i tot pot semblar quimèric i extravagant.

Fins aquí testimonis elogiosos, exceptuant el del virrei, però encara no fa gaire, amb motiu del V Centenari del Descobriment, en una obra dirigida per **Luciano Pereña**, es lamenta que s'enalteixi la seva figura i que s'oblidin les d'altres missioners com Toribio de Benavente o Motolínia. No s'oblida que l'edició de la *Brevísima* en llatí i amb les il·lustracions de Teodor de Bry es troba en gran part a la base de «la leyenda negra hispanoamericana (que) es puro sofisma»¹⁶. Anteriorment, Ramón Menéndez Pidal l'havia definit com «un quijotesco paranoico, anormal monoeidético, que tuvo fundamentalmente odio a los españoles».

4 - Per què s'ha publicat «L'únic mètode de cridar tots els pobles a la religió veritable» dins la col·lecció Clàssics del Cristianisme?

L'any 1522 Bartolomé de las Casas entra a formar part de l'orde dels frares dominicans de Santo Domingo i al cap de quatre anys (setembre 1526) –recordi's que ja era capellà– és enviat juntament amb sis religiosos més a fundar el convent de Puerto Plata per al vicari Berlanga i entra de ple en l'activitat pastoral amb els indis. Sembla que la seva experiència pastoral d'aquesta etapa pot arribar fins a 1534, moment en què abandona Santo Domingo per anar a Panamà, camí del Perú, que tot just aleshores havia estat conquerit per Pizarro. Aquesta etapa

¹³ *La memòria...*, pàg. 36, nota 79.

¹⁴ *Estudios sobre Bartolomé de Las Casas*, Madrid (Península) 1976, pàg. 295.

¹⁵ *Desintegración...*, pàg. 140.

pastoral l'aboca en el **de unico vocationis modo omnium gentium ad veram religionem**. De fet, el viatge es va frustrar i es va convertir en un periple que el portà un quant temps a Granada (Nicaragua), després a Santiago de los Caballeros (Guatemala) i a ciutat de Mèxic, d'on va retornar a Guatemala. Molt possiblement la redacció final de l'obra cal situar-la en la segona meitat de 1534, un cop viscuda la nova experiència

¹⁶ Cfr. LUCIANO PEREÑA, *Proceso a la leyenda negra. Testigos de excepción*, Salamanca

d'haver visitat a les muntanyes el cacic rebel Enriquillo, que feia quinze anys que s'enfrontava amb els espanyols, i d'haver aconseguit que fes la pau amb els espanyols.

Las Casas abandona del tot la seva actitud, defensada encara el 1531 en un escrit al Consejo de Indias en el qual afirmava «la conveniencia de guarniciones militares que pudieran eventualmente proteger a los misioneros». A Mèxic, en tornar de Nicaragua, pren part en una Junta de bisbes i superiors religiosos –antecedent dels concilis americans celebrats sobretot en el segle XVI– per afrontar algunes de les qüestions pastorals que preocupaven: baptisme del indis adults (no hi havia acord sobre la duració i continguts del catecumenat com tampoc sobre el ritual), esclavitud dels habitants de les Índies a la llum de les noves disposicions de la Corona (1534), que la prohibia i l'evangelització. Com a resultat de la trobada, s'envia un delegat a Roma amb tota la documentació, inclosa la primera redacció de l'obra de Las Casas, que influí sens dubte en la butlla papal **Sublimis Deus** (1537) en què Pau III reconeixia solemnement la qualitat de la persona de l'indi i els seus drets. Helen-Rand Parish ha pogut demostrar que bona part de l'articulat de la butlla papal respon a paràgrafs sencers de l'obra lascasiana. L'una i l'altra contribuïren al to de les «Leyes Nueva de Burgos» (1542) que podien haver significat un gir important en l'evangelització i la colonització si haguessin arribat a complir-se.

Las Casas només va fer circular l'obra de forma manuscrita entre els seus amics i partidaris i, un cop assumida en bona part per la butlla, desistí de publicar-la i en féu servir els primers quatre capítols en la redacció d'altres de les seves obres. A partir de la disputa amb Juan Ginés de Sepúlveda –Valladolid 1550/51– Las Casas redactà els capítols 5-7, incorporant-hi l'experiència viscuda però fracassada de Vera Paz/Tezulutlán (Guatemala) de convivència pacífica entre colons i indis a partir de l'any 1537.

Si Antonio de Remesal en la seva *Historia General de las Indias Occidentales*, publicada a Madrid el 1620, testimonia haver-ne vist quatre còpies i ell mateix tenir-ne una, de la qual donà també un ampli resum dels quatre primers capítols, més endavant desapa-regueren totes fins que, el 1889, Nicolàs León descobria un manuscrit a Oaxaca (Mèxic) amb els capítols 5-7.

El rerefons de l'obra lascasiana és l'afirmació palesa que **els indis tenen capacitat per a adherir-se a la fe cristiana** i, un cop demostrats els nivells de civilització dels pobles indígenes, «dilucidar el mètode, certament natural, general, únic i uniforme amb què els elegits o predestinats han de ser cridats i invitats a la fe de Crist i a la religió cristiana». El principi fonamental de la seva tesi és que la voluntat salvífica de Déu no disminueix ni pel nombre o gravetat dels pecats ni per la repugnància que causin i que, per tant, els elegits o predestinats han de ser cridats i invitats a la fe de Crist i a la religió cristiana. La predestinació, expressió de la voluntat salvífica universal de Déu, i el manament missioner de Jesús (Mt. 28,19) constitueixen l'empenta decisiva per a l'evangelització. La crítica a tots aquells que consideraven els sacrificis humans, l'antropofàgia o la sodomia com a impediments absoluts per a arribar al cristianisme i que, per tant, justificaven la guerra quedaven absolutament fora de combat. Més encara, els fa responsables que, amb els seus actes cruels, dificulten o impedeixen la missió. No hi ha cap diferència, afirma Las Casas, en el mètode de predicar la salvació a cap nació o país.

Aquest mètode **únic-mateix-sol** no és altre que «el que persuadeix l'intel·lecte amb raons i encisa o exhorta suaument la voluntat». Una i altra vegada Las Casas farà servir paraules i conceptes com **dolça-delicada-suau, plaer-delectació-amor**. La predicació cal fer-la «amb mansuetud i delicadament, plàcidament i pausadament, o en un llarg espai de temps», sense caure en els baptismes massius i urgint una catequesi

seriosa prèvia al baptisme.

Un segon tret de l'evangelització el poua Las Casas del seu passat humanista en dir-nos que el mètode ha de ser semblant «al mètode de conduir els homes a la ciència» a partir del coneixement natural de Déu, que també tenen els indis. El catequista-evangelitzador ha de convèncer la raó i estimular la voluntat.

A partir d'aquí, com a bon escolàstic, Las Casas defensa les seves tesis amb arguments extrets de l'Antic i del Nou Testament, de la praxi apostòlica, de la tradició missionera de l'Església i àdhuc de la tradició canònica.

Fins aquí l'esquema de les principals afirmacions del **capítol cinquè**.

El següent capítol –el sisè– és destinat a atacar l'anomenat **mètode contrari**, és a dir, aquell mètode que volia primer sotmetre els indis a l'autoritat temporal del poble cristià i, després, fer la predicació manada. Els qualificatius que li mereixen aquest mètode són ben explícits: nou, irracional, antinatural, desproporcionat a la condició de la naturalesa humana. La seva aplicació no pot portar a cap altra cosa que a la guerra i «què és la guerra sinó un acte d'homicidi i de bandidatge compartit per molts?». Més encara, per Las Casas, aquest mètode «contraria directament, i sobretot, l'ordenació i la intenció de Crist» i «ni Déu pot ser estimat sense el proïsme, ni el proïsme sense Déu».

Això desqualifica tota guerra com a mitjà per a evangelitzar ni s'accepta tampoc com a moment previ a fer-ho, i que és el camí i el mètode que emprà Mahoma.

També aquí Las Casas fa un ampli recull de cites bíbliques i filosòfiques per a justificar la seva tesi.

El capítol setè ve a ser com un breu recull de corol·laris segons el més autèntic mètode escolàstic. No es pot admetre el concepte de guerra **justa** aplicat al cas americà, ja que Castilla no té cap frontera

comuna amb els països indis i no dubta de qualificar aquesta guerra de pecat mortal molt greu. Aplicant els principis de la confessió, Las Casas reclama als colons espanyols no sols la **restitució** dels béns –terres i altres– adquirits per la força, sinó fins i tot la **satisfacció-reparació** dels mals comesos. Finalment, enfront del fet comprovat en fonts coetànies que els indis poc aplicats en l'estudi del catecisme eren castigats físicament, refusa totalment qualsevol forma de càstig corporal, no admetent de cap manera el paral·lelisme amb l'aplicació dels càstigs corporals en el camp de l'ensenyament: «la letra con sangre entra».

No cal dir com aquests tres corollaris havien portat problemes a Las Casas sobretot quan, en la seva breu etapa de bisbe de Chiapas, les havia concretat en les normes donades als confessors per a aplicar-les als colons-penitents.

Hanke ja ens ha fet notar que Las Casas no és un historiador. Bataillon ens ha recordat que se l'ha d'inscriure en el gènere profètic. Dussel el situa en el profetisme apocalíptic a fi d'exhortar la consciència europea que no podria ser assassinat l'home indi per l'home burgès que apareix a l'Europa de finals del segle XV; per a Dussel es tracta d'una hermenèutica del fet americà per a descobrir el sentit del que s'ha viscut. Això exclouïa publicar les obres «històriques» de Las Casas, que, d'altra banda, per la seva extensió, era inviable.

S'escollí aquesta obra per a ser publicada a Clàssics del Cristianisme perquè «és la primera obra pastoral d'aquest tipus» que ens situa davant d'un problema sempre viu: la inculturació de l'evangeli en els pobles on s'anuncia. Aquests dos anys passats l'Església Catòlica ha dedicat sínodes a les Esglésies americanes, a les asiàtiques i a les africanes: això vol dir que el problema continua vigent. Certament ha canviat el sentit de la paraula **armes** de la controvèrsia de Valladolid, però la força impositiva pot donar-se per altres vies i camins; recordem, per exemple, el tema

del deute extern. Aquesta obra de Las Casas és, segons Evangelista Vilanova, la millor expressió del pensament missionològic de Las Casas i «on elabora la teoria de la ‘conquesta evangèlica’: adreçar-se als pagans com els apòstols ho feren després de la mort de Crist. L’obra és plena de referències a les paraules de Crist sobre la missió».

Deixeu-me aportar encara una altra reflexió que a mi, com a membre del Comitè d’Assessors de la col·lecció, em va moure a donar suport a aquesta edició. No podem oblidar el que Chiapas ha representat aquests darrers temps i, més en concret, el bisbe successor de Bartolomé de Las Casas, Mons. Samuel Ruiz.

Vull rellegir aquí, en acabar el meu parlament, uns fragments de l’entrevista entre Manuel Vázquez Montalban i Rigoberta Menchú:

–«En el momento en que estalla el conflicto, todo el mundo volcó su mirada hacia Chiapas. Los indígenas significan hoy algo en el mundo, por lo menos están en el debate». Las Casas va fer el mateix en el segle XVI. Els indígenes van entrar en el debat europeu.

–«Atención a Chiapas, porque allí se está jugando el sentido ético de este fin de milenio, como un referente simbólico de la esperanza como virtud laica». També en el segle XVI el referent ètic de l’expansió del primer món, l’europeu, passava per Chiapas.

–«El indigenismo tal como se está recibiendo mediáticamente aparece como un movimiento de carácter ético, una reivindicación moral, pero con aspiración de tener presencia política. Samuel Ruíz, el obispo de Chiapas, dijo que veía al indígena como sujeto de una nueva evangelización. –Usted (Rigoberta Menchú) como entiende esto?– Si acaso, hemos de entender evangelización no como en el pasado, no como un instrumento de dominio y de choque contra la espiritualidad y las prácticas culturales indígenas. Tenemos la herencia de una civilización muy antigua y es imposible botarla; si la hubieran botado, seguro que habría ocurrido hace rato»¹⁷. Bartolomé de Las Casas, bisbe de Ciudad Real de

Chiapa, va excloure clarament convertir l'evangelització en instrument de domini. Tant de bo que sempre més sigui així i que a les portes del tercer mil·lenni no tornem a caure en els vicis del passat.

Apèndix: Text del Requerimiento¹⁸

«Notificación y requerimiento¹⁹ que se ha de hacer a los moradores de Tierra Firme del mar Océano que aun no están sujetos a nuestro Señor.

De parte del muy alto e muy poderoso y muy cathólico defensor de la Iglesia, siempre vencedor y nunca vencido, el gran rey Don Hernando el Quinto de las Españas, domador de las gentes bárbaras, y de la muy alta y muy poderosa señora la reina Doña Juana, su muy cara e muy amada hija, nuestros señores. Yo, Pedrarias Dávila²⁰, su criado, mensajero y capitán, vos notifico y hago saber como mejor puedo, que Dios Nuestro Señor, uno y eterno, crió el cielo y la tierra, y un hombre y una mujer, de quien nosotros y vosotros y todos los hombres del mundo fueron y son descendientes y procreados, y todos los que después de

¹⁷ Y *Dios entró en la Habana*, Madrid (El País-Aguilar) 1998, pàgs.699, 687, 695.

nosotros vinieren; mas por la muchedumbre de la generación que destos ha sucedido desde cinco mil y más años que el mundo fué criado, fue necesario que los unos hombres fuesen por una parte, y otros por otra, y se dividiesen por muchos reinos y provincias, que en una sola no se podrían sostener ni conservar.

De todas estas gentes Nuestro Señor dió cargo a uno, que fue llamado San Pedro, para que de todos los hombres del mundo fuese señor e superior, a quien todos obedeciesen y fuese cabeza de todo el linaje humano donde quiera que los hombres viviesen y estuviesen, y en cualquier ley, secta o creencia, y dióle a todo el mundo por su señorío y jurisdicción.

Y como quiere que le mandó que pusiese silla en Roma, como en lugar más aparejado para regir el mundo, mas también le prometió que pudiese estar y poner silla en cualquier otra parte del mundo, y juzgar y gobernar a todas las gentes, cristianos, moros, judíos, gentiles y de cualquier otra secta o creencia que fuese.

A este llamaron Papa, que quiere decir admirable, mayor, padre, y guardador, porque es padre y gobernador de todos los hombres.

A este San Pedro tomaron por señor, rey y superior del universo los que en aquel tiempo vivían, y asimismo han tenido todos los otros que después dél fueron a pontificado elegidos; así se ha continuado hasta agora y se continuará hasta que el mundo acabe.

¹⁸ Cfr. ANTONIO YBOT, *La Iglesia y los eclesiásticos españoles en la empresa de Indias*, vol 1 (Barcelona, Salvat, 1954) pàgs. 250-251.

¹⁹ Segons sembla, el text d'aquest "requerimiento" fou redactat per Juan López de Palacios Rubios (1450-1525) catedràtic de Salamanca i Valladolid, autor d'un breu opuscle sobre la llicitud de la presència castellana a Amèrica (*Libellus de insulis oceanis*), cfr. CRISTINA SEGURA GRAIÑO, *Palacios Rubios* a "Diccionario de Historia Moderna de España" vol. 3 (Madrid, Revista de Occidente, 1969) pàg.153.

²⁰ Pedro Arias Dávila (mitjan segle XV-1531) fou el cap d'una de les millors expedicions organitzades cap a Amèrica (1513). Sobre ell, cfr. RAMON EZQUERRA, *Pedriaris Dávila* a "Diccionario de Historia de España", vol 3 (Madrid, Revista de Occidente, 1969) pàgs.197.

Uno de los Pontífices pasados que en lugar deste sucedió en aquella silla y dignidad que he dicho, como señor del mundo, hizo donación destas islas y Tierra Firme del mar Océano a los dichos Rey e Reyna y a sus sucesores en estos reinos, nuestros señores, con todo lo que en ellas hay, según se contiene en ciertas escrituras que sobre ello pasaron, según dicho es, que podéis ver si quisiéredes; así que Sus Altezas y señores destas islas y Tierra Firme, por virtud de la dicha donación, y como a tales reyes y señores, algunas islas a más y casi todas a quien esto ha sido notificado han recibido a Sus Altezas y les han obedecido y servido y sirven como súbditos lo deben hacer, y con buena voluntad y sin ninguna resistencia luego sin dilación, como fueron informados de lo susodicho obedecieron y recibieron los varones religiosos que Sus Altezas les enviaban para que les predicasen y enseñasen nuestra fe, y todos ellos de su libre agradable voluntad, sin premio ni condicion alguna, se tornaron cristianos, y lo son, y Sus Altezas los recibieron alegre y benignamente y así los mandó tratar como a los otros sus súbditos y vasallos, y vosotros soys tenidos y obligados a hacer lo mismo.

Por ende, como mejor puedo vos ruego y requiero que entendais bien esto que os he dicho, y tomeis para entenderlo y deliberar sobre ello el tiempo que fuere justo, y reconozcáis a la Iglesia por señora y superiora del universo mundo y al Sumo Pontífice, llamado Papa, en su nombre, y al rey y a la reyna nuestros señores, en su lugar, como a superiores e señores y reyes desas islas y Tierra Firme, por virtud de la dicha donación, y consintáis y deis lugar que estos padres religiosos vos declaren y prediquen lo susodicho.

Si así lo hicieredes hareis bien y aquello que sois tenidos y obligados, y Sus Altezas, y yo en su nombre, vos recibirán con todo amor y caridad y vos dejarán vuestras mujeres, hijos y haciendas libres sin servidumbre, para que dellas y de vosotros hagáis libremente todo lo que quisieredes e por bien tuvieredes y no vos compeleran a que os torneis cristianos,

salvo si vosotros, informados de la verdad, os quisieredes convertir a nuestra santa fe católica, como lo han hecho casi todos los vecinos de las otras islas, y allende desto, Su Alteza vos dará muchos privilegios y exenciones, y vos hará muchas mercedes. Si no lo hicieredes, o en ello dilación maliciosamente pusieredes, certificoos que con la ayuda de Dios yo entraré poderosamente contra vosotros y vos haré guerra por todas las partes y manera que yo pudiere, y vos sujetaré al yugo y obediencia de la Iglesia y de Sus Altezas, y tomaré vuestras personas y de vuestras mujeres e hijos y los haré esclavos, y como tales los venderé y dispondré dellos como Su Alteza mandare, y vos tomaré vuestros bienes, y vos haré todos los males y daños que pudiere, como a vasallos que no obedecen ni quieren recibir a su señor y le resisten y contradicen; y protesto que las muertes y daños que dello recrecieren sean a vuestra culpa, y no de Su Alteza, ni mía, ni destes caballeros que conmigo vinieron, y de cómo os lo digo y requiero pido al presente escribano que me lo dé por testimonio y signado y a los presentes».

Índex

Presentació.....	5
1. Context religiós i social de l'època.....	7
2. Qui fou Bartolomé de las Casas?.....	11
3. Com ha estat jutjat Bartolomé de las Casas?.....	17
4. Per què s'ha publicat «L'únic mètode de cridar tots els pobles a la religió veritable» dins la col·lecció Clàssics del Cristianisme?.....	21
Apèndix: text del Requerimiento.....	27

